

Cultuurbeleid voor de cohesie van Europa

Gottfried Wagner De meningen over Europees cultuurbeleid zijn sterk verdeeld: volgens sommigen heeft de Brusselse moloch geen enkele kennis van zaken, en kan zich beter verre houden van cultuur. Anderen zien wel het belang van steun voor kunstenaars in economisch arme landen en voor vertalingen. Dat Europese cultuurbeleid, wat mag dat dan wel wezen?

Het is waar: het Europese cultuurbeleid heeft weinig spannends opgeleverd en de belangrijkste ontwikkelingen spelen zich af op andere gebieden, zoals veiligheid en energie, de vrije-marktpolitiek, concurrentie en sociale cohesie. Het is echter opmerkelijk om te zien hoe het onderwerp cultuur sinds '11 september' overal opduikt. 'Cultuurbotsingen' zijn aan de orde van de dag.

Politieke discussies – zoals over de toetreding van Turkije – ontaarden in een strijd over 'culturele waarden'. De ene conferentie over cultuurbeleid volgt op de andere. 2008 is uitgeroepen tot het Jaar van de Culturele Dialoog. De president van de Europese Commissie neemt het zelfs op zich de normen en waarden op hun kop te zetten, want tenslotte is het toch de cultuur die telt.

Alles bij elkaar is het een nogal verwarrende serie tegenstrijdigheden. De grote lijn lijkt uit het oog verloren te zijn en er is grote onduide-

lijkheid ontstaan over 'het eigene en het andere'. Het lijkt alsof er zand, aangewaaid uit verre streken, tussen de raderen van de nationale economieën is gekomen. Poreuze grenzen vormen niet langer een hindernis voor diegenen die niets meer te verliezen hebben. Ongelijkheden in een 'glokaal' strijdperk.

De mondiale politiek wordt vandaag de dag vormgegeven door een enkele (onbeholpen) leider. De fundamentalistische traditie doet opgeld: traditie, verhuld in pseudoreligieuze kleren. En het politieke midden loopt met open ogen in de val.

Zijn we blij met een verenigd Europa? De euro is een onpopulaire realiteit geworden, terwijl het overige (zoals de open grenzen) als iets vanzelfsprekend wordt gezien – of als een dreiging. Populisme, zowel rechts als links, heeft vrij spel. De Europese grondwet is mislukt. Solidariteit lijkt uit Europa te zijn verdwenen. Wijd en zijd wordt er angst gezaaid.

De Europese burger is verdeeld in een kosmopolitisch, commercieel hoofd en een onderbuik die zich bezighoudt met identiteit en status-quo. Europa als doel heeft zijn betekenis verloren of is niet meer dan een vage belofte geworden.

Toch is Europa het meest gecompliceerde project van transnationale seculiere democratie, van de (nog altijd) productieve tolerantie van verscheidenheid. Dit nu raakt de kern van het Europese cultuurbeleid.

Meervoudig burgerschap

Vrijwel niemand durft nog het woord 'vooruitgang' te gebruiken. Te vaak hebben te velen geleden onder vooruitgang. Om op een reële manier over vooruitgang te kunnen spreken, moeten we ons eerst pragmatisch afvragen wat de twee belangrijkste taken van de EU zijn. *Effectiviteit*: banen, groei, welvaart, sociale verbondenheid en innovatie. En *rechtmatigheid*: democratie en medezeggenschap, vrede, veiligheid en mensenrechten.

Het bereiken van beide doelen blijkt de echte uitdaging te zijn, omdat de EU immers niet meer is dan de som van zijn lidstaten en daardoor bestaat uit verschillende agenda's. Niettemin, pas als die doelen bereikt zijn, kan

Vrijwel
niemand
durft
nog het
woord
'vooruit-
gang' te
gebruiken

de EU functioneren en standhouden in het mondiale strijdperk, als een partner die klaar is om mee te werken aan de solidariteit op weg naar een vreedzamer wereld.

Een sterke EU moet zijn politieke cultuur en een bijbehorend cultuurbeleid ontwikkelen om te komen tot 'meervoudig burgerschap'. De kern van de politieke identiteit en deelname zal nog lange tijd de nationale staat zijn, daar dit het meest overzichtelijke terrein is om democratisch bestuur zeker te stellen. Maar daaromheen groeit een andere democratische dimensie die gekoesterd moet worden: de EU. Op het ogenblik is dit het grootste gebied waarover door zijn burgers enige controle kan worden uitgeoefend, en waarop aanpassing en creatieve inbreng mogelijk (en noodzakelijk) zijn.

Meervoudig burgerschap bestaat al, we begrijpen alleen het concept nog niet. Het individu is onze belangrijkste 'eenheid van kwaliteit' en ontplooit zich sociaal, cultureel, politiek en economisch op al zijn verschillende leefgebieden: lokaal, regionaal, nationaal, Europees en mondiaal te midden van transnationale en transculturele stromingen.

Wij Europeanen streven naar sociale gelijkheid en economisch succes, naar een cultuur van politieke oplossingen die gericht zijn op het bevredigen van de behoefte van de burgers aan culturele zelfverwezenlijking en wederzijdse erkenning van verscheidenheid. De Europese politieke cultuur moet zijn culturele aard, die het dubbele concept van verscheidenheid en verbondenheid verenigt, tot de kern maken. Er kan geen Europa bestaan zonder verbondenheid en zonder verscheidenheid zal het een verschrikkelijk Europa zijn.

Negen doelen

Een Europees cultuurbeleid heeft de financiële middelen en werktuigen nodig om op democratische wijze doelen te bereiken op ten minste negen terreinen.

Integratie en verscheidenheid

De EU moet de Europese culturele samenwerking wezenlijk bevorderen, alsmede beleid ontwikkelen dat bruikbaar is voor de concepten van verscheidenheid en verbondenheid – met als doel het idee van een Europees burgerschap in een (mondiaal) cultureel perspectief te plaatsen.

Cultuur en economie

De EU moet een verstandig evenwicht vinden tussen ‘openbaar’ en ‘privé’ in de verspreiding en afname van culturele producten – om toegankelijkheid en deelname mogelijk te maken, maar ook het intellectuele eigendom te beschermen. Zonder kunst en cultuur alleen maar als middelen te gebruiken, is het doel het vergroten van de concurrentie. Europa moet geen wereldmuseum van verscheidenheid worden.

Europees cultureel erfgoed en hedendaagse creativiteit

Naast maatregelen om het plaatselijke en nationale erfgoed te beschermen, moet Europa zijn transnationale en transculturele erfgoed onderhouden en tevens op vernieuwende wijze een grondslag leggen voor het transculturele erfgoed in de toekomst. Dit zal de meervoudige identificatie met Europa en het Europese burgerschap bevorderen.

Onderwijs in cultuur en de rijkdom aan talen in Europa

Dit zijn de basiselementen van onze verscheidenheid: de bouwstenen van onze sociale en culturele ontwikkeling.

Het Europese speelveld in de zin van *European public space*

Er bestaat geen burgerschap zonder transnationale discussie. Vernieuwende vormen

van samenwerking op het gebied van traditionele en nieuwe media moeten worden ondersteund.

Europa is meer dan de EU

Samenwerking op cultureel gebied met de landen en (gemeenschappen) die nog wachten op aansluiting bij de EU, alsmede met de buurlanden van de EU, zijn van strategisch belang voor de geloofwaardigheid van het Europese cultuurbeleid.

Culturele buitenlandpolitiek van de EU

De externe vertaling van beleid op het gebied van cohesie en diversiteit legt de grondslag voor een interculturele dialoog. Ontwikkelingshulp, conflictmanagement, publieke diplomatie en democratisch cultuurbeleid zijn niet alleen van belang op nationaal niveau.

Instellingen voor supervisie en onderzoek

Net zoals op stedelijk en nationaal niveau heeft een Europees cultuurbeleid instellingen nodig voor planning, gegevensbeheer, vergelijkend onderzoek en toezicht.

Democratische ontwikkeling van cultuurbeleid.

Voor de ontwikkeling van een Europees cultuurbeleid is een goed gestructureerde, openbare dialoog nodig tussen de publieke, private en derde sector.

Wie zijn de spelers?

De Europese instellingen hebben geen grote toewijzingsmacht noch relevante financiële middelen. Het oude semi-monopolie van de Raad van Europa in Straatsburg is politiek gezien enigszins uitgehold, evenals zijn budget. Zijn cultuurbeleid kan misschien alleen nog behouden blijven als een belangrijk onderdeel van de mensenrechtenpolitiek van de Raad van Europa. Het machtscentrum van Europa is de

EU en de Europese Commissie heeft een kleine, maar geenszins uitputtend benutte, wettelijke basis om zich met cultuur bezig te houden. De werkwijze van de Commissie is op zich veel te bureaucratisch en voor de partners leidt dit nogal paradoxaal tot een gigantische aanvraag, maar ook een verwerping van de werkwijze. Zelfs het Europees Parlement kan daar niet veel aan doen. Voor het kernprogramma voor cultuur heeft de Commissie de beschikking over ongeveer evenveel financiële middelen als een groot operatheater, terwijl ze ongeveer 450 miljoen burgers en hun burens bedient.

De derde sector – netwerken en stichtingen, et cetera – heeft slechts de beschikking over een fractie hiervan, met name voor transnationale projecten. Zijn kracht ligt in het netwerken en het vermogen de maatschappij te mobiliseren, en in het feit dat hij dicht bij het speelveld staat. Onlangs zijn er nieuwe samenwerkingsverbanden gevormd waarvan het potentieel niet onderschat mag worden.

Hoe zou het bereik van de spelers, gebaseerd op een analyse van de sterke en zwakke kanten, kansen en bedreigingen, in de toekomst moeten veranderen en zich ontwikkelen?

Op dit moment maken vooral de steden bewust gebruik van het culturele potentieel, dat zowel met erfgoed en creativiteit als met de transculturele werkelijkheid te maken heeft. Hun netwerkactiviteiten verdienen steun.

Nationale staten staan relatief het sterkst bloot aan neonationale ideologieën. Om populistische antwoorden te kunnen geven op nieuwe complexe ontwikkelingen neemt het cultuurbeleid vaak zijn toevlucht tot

De EU moet een betekenisvol cultuurbeleid gaan ontwikkelen

identiteitspolitiek of eenvoudigweg het exporteren van de eigen cultuur. De EU (Commissie en Parlement in samenwerking met de Raad) moet nog altijd een betekenisvol cultuurbeleid ontwikkelen en dat zal, ondanks de urgentie ervan, tijd kosten. De EU kan dit slechts doen als ze meer innoveert en ontwikkelt en de bestaande programma's flexibeler toepast. De budgetten daarvoor zouden vertienvoudigd moeten worden tot een nog altijd bescheiden 70 cent per inwoner per jaar. Netwerken, stichtingen en andere relevante publieke organisaties kunnen druk uitoefenen op de EU om tot actie over te gaan, door goede praktijkvoorbeelden te laten zien.

Herpolitiseren

Het Europa van de eerste generatie was een fascinerend experiment. Met het oog op vrede, veiligheid, mensenrechten, welvaart en solidariteit trachtte men de verschillende

Gottfried Wagner

is directeur van de Europese
Culturele Stichting (ECF)

belangen van de lidstaten en nationale economieën praktisch met elkaar te verweven. Het Europa van de volgende generatie zal een experiment zijn in het succesvol en vredig vormgeven van de globalisering.

Juist als het gaat om een moeilijke taak is het belangrijk dat de Europese burgers zich hiervoor inzetten en deelnemen aan de Europese politiek, in een sfeer van wederzijdse erkenning van verschillen. Hiervoor zijn krachtige Europese impulsen in onderwijs en cultuur nodig.

Het alternatief kan fataal zijn: verarming en vermindering van sociale samenhang en gelijkheid, neo-imperialisme in plaats van solidariteit, uniformiteit in plaats van vrijheid van verscheidenheid, oorlog in plaats van vrede.

Europa is het machtigste voorbeeld van een geslaagd evenwicht en een schatkamer van hoogontwikkelde, culturele verscheidenheid. Sceptis is op zijn plaats wat betreft de status-quo, maar niet wat betreft het doel van Europa.

De meest recente initiatieven van de Europese Commissie na Maastricht – een ‘Bericht’ over cultuur en Europa in 2007 en het Jaar van de Interculturele Dialoog 2008 – zijn stappen in de goede richting. Maar om deze knoppen tot volle bloei te laten komen zijn creatieve geesten nodig, en moeten we *onze* politieke verantwoordelijkheid nemen.

Vertaling uit het Engels: Victor Verduin.